

Tarihî Materyalizm serisinden
gelecek öteki yazılar:

EDEBİYATI CEDİYDE
NİN

OTOPSİSİ

(İKİ KİTAP) Yazan HİKMET KIVILCIM
Birinelsi çıkımak üzere

Denemeler:

"Mantık, in mantıksızlıkları
Osmanî tarihînin materyalizmi
İslâm tarihînin materyalizmi
Din tarihînin materyalizmi
İmperyalizm
Asrîy Söfizm — Faşizm ve ya "Kadro" nun
kadrosu

Dilçevirimleri:

Karl Marks SERMAYE (uydurması değil aslı)
(Bu büyük eserin 4 cüdlük ilk tomu)
" " " " " Ücret, Fiyet, Kâr.
Friedrich Engels Anti Düring
" " " " " Ötopik sosyalizmden İlmî Sosyalizme
" " " " " Ailenin, Şahıs mülkiyetinin ve Devletin
nereden çıktığı
Plekhanof Marksizmin temelli meseleleri
Buharin Tarihî materyalizm nazariyesi
Lapidüs - Ostrovilganof Kısaça Ekonomi Politika
Jean Reed Dünyayı sarsan On gün

Fiyetli (15) kuruş

Marxizm Bibliyotegi

No. 1

KARL MARKS

GÜNDELİKCI İŞ

İLE

SERMAYE

Dilçevirgeni: HİKMET KIVILCIM

TÜSTAV

KARL MARKS

GÜNDELİKCİ İŞ
ILE
SERMAYE

Dilçevirgeni: HİKMET KIVILCIM

TÜSTAV

TÜSTAV

1

9

3

5

İSTANBUL "KADER" MATBAASI

ÖN SÖZ

(Doğu Türkiyesi Batı Türkiyesi olurken) Batı tekniği gibi, o tekniğin (o iş aygıtlarının) üstünde doğmuş Batı ideolojileri (garb fikriyatı) dahi bu ölkeye girecekti. Girdi. Bu arada kırık dökük, düşe kalka olsa bile bilim olarak marksizm adlı doktrin (akıyde) de şu veya bu sebeble sesini duyurur oldu.

«Marksizm»in bu işitilen sesinde iki biçim falso kulağı tırmalyor :

1 — Marksizm, kurucularından başkalarının ağzıyla, hele türkçede büsbütün üçüncü, dördüncü, ve ilh. kertede yad ağızlarla konuşuruluyor. O yüzden önlümüze çıkan kakafoni (kakases), artık «tavşanın suyunun suyu» oluyor. O ise ki, hiç olmazsa, objektif (nesneçe), temiz bilim uğruna olsun, marksizm kendi diliyle pek iyi konuşmağa bırakılamaz mıydı?

2 — İkinci falso bir eksiklikden ileri geliyor. Birinci falsoda «notalar bozuktı» dersek, ikinci falsoda, «notalar eksik» diyebiliriz. Doktrin olarak marksizm bengütası, bir düşünce yapısıdır : her yapı gibi onun da bir temeli, bir de üstkatları olacak. Türkiyede «marksizm» veya psödömarksizm dolayısı ile basılıb satılan yazılar, hep marksizmin üstkatlarında hıccatlarlar. Marksizmin sırf politika, sırf literatür veya ona benzer tezleri gevelenilir. O ise ki

işin bir de temeli var : Marksizmin ekonomi politikği. Başı yukarıda gezenler için, nedense, *aşağılara*, temellere bir göz atımı bile çok görüüyor. Ve onun için de, insanı yarım bekimin candan ettiği gibi, bu yarım - marksizmin de «dinden imandan» etmeğe yaraması, okuyucuya ne öğretmiş olur ?

Şu küpküçük broşür, bu iki falsodan uzaktır : a) Söz, doğrudan doğruya Marks'in ve dolayısı ile Engels'inidir : ortodoks (özakıydeci) bir söz ; b) Söz marksizmin ekonomi temelinin en özenli köşe taşını anlatır. Doğru mu ? Evet ;

1 — Yapılarda bütün divara tutamak olan ve frenklerin «Pierre angulaire» dedikleri bir Köşe taşı bulunur. Cemiyet yapılarının da eğer temelleri ekonomi ise, bu ekonomi duvarlarının dayanağı gibi olan birer köşe taşı bulunur. Sınıflı cemiyet tarihinin başka başka çağlarını birbirinden ayırd eden köşe taşları *başlıca sınıflar* denilen her çağın iki karakteristik sınıfı arasındaki *maddiy münasebetler*dür. Gözünüzü kapayın. Bir tarihteki iki başlıca sınıfın «dişe tokunur» münasebetler özlüğüne avucunuza koysunlar. O tarihin hangi sosyal çağda bulunduğunu söyleyebilirsiniz. Marksist ilim bize bu güzel kolaylığı veriyor. Sermayeci çenlik (medeniyet) çağının köşe taşı **GÜNDELİKÇİ İŞ İLE SERMAYE** arasındaki münasebet, yani : *her iş gücünün alın satımı* dir. Broşürümüz, hem de erlerinin ağzından, sırf bu köşe taşı öğretmiş oluyor. Netekim Marks'da bu anlatıklarına kendi doktrininin «birinci meselesi» adını veriyor.

2 — Marksizm dinamizmdir ; insanlığın akışıyla birlikde inkişaf eder. Hele doktrin olarak erginliği elbet bir günde başarılamazdı ; zaman isterdi. Bu broşürlük pek az yazıya düşen bir erişkenlikle mark sizmin 26 yıllık çiçekleniş dinamizmini temsil eder. 1847 yılında Karl marks, Brüksel Alman işçiler Birliğinde bir sıra konferanslar vermişti. Bu konferanslar 1849 nisanından beriye *Neue Rheinische Zeitung* da neşredildi ; broşürümüz o idi. Ama, orada kalmadı. Englse göre Marks Siyasal ekonomi nin tenkidine sonnoktasını 1859 da koydu. Demek bundan 12 yıl önce söylenmiş sözde eksik artık bulunacaktı. 1891 nisanı sonunda Engels bu eksik artığı onardı, ve : «İşte, dedi size, broşür, ama hiç de Marks 1849 da onu nasıl kaleme aldıysa öyle değil, belki aşağı yukarı 1891 de nasıl yazacak idiye öyle». Engelsin yaptığı «değişiklik ve katgılar başlıca bir noktada bağlanır : *İş gücü* [insanın etinde, sinirinde, bulunan göre, enerji] ile *İş* [yani, bu gürenin kullanılışı] arasındaki ayırdığı berkitmek, besbellileştirmek.

Bu ayırım ilk bakışta görüldüğünden pek daha özenlidir : İşçi sermayeciye, «İş»-ni deyil, «İş gücü»nü satar ; çünkü bu gücü kendisi kullanamaz ; iş vasıfı yoktur. Sermayeci satın aldığı iş gücünü kullanır. «İş» kendisini doğuran «iş gücü» nden değerinden artık bir değer yaratır ; *Artık - değer* (Zaid - kıymet) budur. İş gücü kullanılmaya (çalışmağa) başladığı zaman işçinin değil sermayecinin malı (ona satılmış) olduğundan, bu gücün yarattığı bütün «iş» yani,

artık - değerle birlikte *bütün* «değer» sermayecinin eline geçer ; karşılığı ödenmeyen Artık - değer bedavadan sermayecinin cebine girmiş olur : İşçinin *istismarı* (işletilip soyulması), «karşılığı ödenmemiş işçi hakkının çalınması» denilen şey de budur, ilh.

Görülüyor ki iş ile işgücü arasındaki ayrılık göz önünde tutulmadıkça, marksizmin ta temel tezleri anlaşılmasız kalır. Broşürelük bu ayırımın verdiği bilin aydınlığını da göğsünde projektör gibi taşır.

Eh, bir yirmi otuz yapraktan da daha ne istenebilirdi ? Can sağlığı mı ?

HIKMET KIVILCIM

Gündelik (ücret) nedir ? Nasıl tayin edilir ve bellileşir ?

İşçilere : gündelliğinizin tutarı nedir ? diye sorulursa, onlardan : birisi : «beni işleten burjuvadan, patronumdan bir iş gündeliği için 1 lira alıyorum», ötekisi : «2 lira alıyorum», ve ilh diye karşılık vereceklerdir. Bu işçiler, içinde çalıştıkları başka başka iş kollarına göre, o iş kollarını güden burjuvalarından, belli (muayyen) bir işin çıkarılması için, meselâ bir endaze bez dokunması veya bir yaprak matbaa harfi dizmesi için nasıl başka başka tutarda akçeler aldıklarını sayıp dökeceklerdir. Bildirdiklerinin başkahlıkları ne olsun olursa, bütün bu işçilerin hepsi de şu nokta üzerinde söz birliği etmiş olacaktlardır : ücret, belli bir iş müddeti için veya bir iş alıcısına yapılan belli bir iş satımı için burjuvanın, patronun ödediği akçe tutarıdır.

Demek (öyle görünüyor ki) burjuva (yani akçe sahibi) işçilerin işlerini akçe ile satın alıyor. İşçiler, emeklerini, işlerini akçe için, para için *satar* lar. Ama, doğrusu, bu yalnız görünüşte böyledir. Gerçekte işçilerin akçe için kapitalist e (sermayeciye) sattıkları nesne [iş leri değil] iş - güç leri, iş *kuvvet* leridir. İş başka, iş *gücü* = iş kuvveti başkadır. Sermayeci iş gücünü bir günlüğüne, bir haftalığına,

TÜSTAV

bir aylığına, ve ilh satın alır. Bir kerede satın aldığı bu iş gücünü, sermayeci kullanır ; kullanmak-
çın da işçiyi kararlaştırılan müddetle çalıştırır. Ameleden iş gücünü satın aldığı bu aynı akçe tutarı ile, meselâ 2 lira ile, sermayeci, dört kilo şeker veya her hangi bir maddadan belli bir miktarını satın alabilirdi. Sermayecinin on iki saatlik bir iş gücü kullanışını [yani iş gücünü on iki saat kullanma hakkını] satın aldığı 2 lira, oniki saatlik işin fiyatıdır. Demek iş gücü tipki şeker gibi bir maddadır. Alınır, satılır bir nesnedir. Yalnız iş gücü saatle ölçülür, şeker ise terazi ile tartılır.

Emekçiler, işçiler kendi matalarını, yani iş gücünü sermayecinin matasını ile, akçe ile değiş tokuş ederler ve bu değiş tokuş belli bir nisbete göre yapılır. Şunca akçe bunca iş gücünün kullanışına karşılıktır denilir. On iki saatlik dokuma (iş) için, 2 lira. Ya bu 2 lira benim 2 liraya satın alabileceğim bütün öteki mataları göstermezmi : İki liralık başka matalar demeye gelmezmi? [Evet, 2 lira daima benim satın alabileceğim 2 liralık başka matalar demektir]. Demekki, emekçi, amele bir matasını, iş gücünü, her çeşitden başka matalarla değiş tokuş ediyor ; ve bu değiş tokuşta belli bir nisbet [karşılıklı bir ölçülülük ve tartılılık] gözetiyor. Emekçiye 2 lira veren burjuva emekçinin iş gündeliğine karşılık olarak şu kadar et, bu kadar giyecek elbise, o kadar yakacak odun, ışık v. s. vermiş oluyor. Demekki bu 2 lira bir nisbet gösterir : Bu nisbet iş gücünün başka matalarla değiş tokuş edildiği nisbettir, iş gücünün değiş tokuş

değeri dir. Akçe ile değerilenen bir matanın değiş tokuş değerine, o matanın *fiyatı* denilir. Demek *ücret* iş gücünün fiyatına verilmiş bususî bir addan başka bir şey değildir ; bunun bir adı da herkesin ağzında dolayan *işin fiyatı* dir ki, bu ad ancak insanın eti ve kanı içinde saklı bulunan o hususî matanın (iş gücünün) fiyatına verilmiş bir addır.

İlk üfürümze çıkan bir emekçiyi, meselâ, bir dokuma işçisini elimize alalım. Burjuva dokuma işçisine dokuma tezgâhı ile ipliği bulup buluşturur verir. Dokumacı işe koyulur ve iplik bez olur. Burjuva bezi benimser alır ve, diyelimki, 20 liraya satar. O zaman, dokuma işçisinin aldığı ücret bezin, 20 liranın, işçinin işinden hasil olma *ürün* ün (mahsulün) bir *payı* mıdır ? Hiç de öyle değil. Hatta belki de bez satılmadan uzun müddet önce, dokumacı ücretini almıştır. Demek, sermayeci, bu ücreti bezden çıkarttığı akçe ile ödemez, belki önceden biriktirilmiş akçe ile öder. Burjuva tarafından buluşturulmuş dokumacıya verilen dokuma tezgâhı ile iplik nası dokumacının ürünü (mahsulü) değilse, kendi matasına, iş gücüne karşılık olarak aldığı matalar da öylece dokumacının ürünü (mahsulü) değildir. Olabilirki burjuva bezine hiç bir satın alma bulmaz. Olabilirki burjuva hatta satımdan ücretin tutarını bile çıkaramaz. Olabilirki burjuva bezi dokumacıya verdiği ücrette bakarak adam akıllı istifadeli bir surette satar. Bütün bunlarla dokuma işçisinin bir alış veriş yoktur. Sermayeci elindeki sermayenin, sermayesinin bir parçası ile dokuma işçisinin

iş gücünü satın alır; nasılkı servetinin başka bir parçası ile ilk madde — iplik — ile iş aleti — dokuma tezgâhı satın alır. Bu nesnelere satın aldıktan sonra, ve bu nesnelere arasında bezin istihsalı [dokunması] için gereken iş gücünü satın aldıktan sonra, sermayeci kendisinden başkasına ait olmayan ilk maddeler ve iş aletleri ile istihsal etmeğe girişir. Sermayedarın malı olan ilk maddelerle iş aletleri arasında, bundan başka, zaten bizim babacan dokuma işçimiz de bulunmaktadır ki, mahsul veya fiyat içinde dokuma tezgâhının nasıl payı yoksa, tıbbi öylece dokuma işçisinin de bir payı yoktur.

Demekki ücret, emekçinin istihsal ettiği matadan aldığı bir pay değildir. Ücret daha önce den mevcut olan bir matadan bir parçasıdır ki sermayeci bu parça ile belli bir miktarda istihsal edici iş gücünü satın alır.

Demek iş gücünü öyle bir matadan ki sahibi, ücretçi (ecir), onu sermayeye satar. Niçin satar? yaşamak için.

Fakat, iş gücünün meydana çıkması demek olan iş, emekçiye hâs olan bir canlı faaliyet, emekçinin canlılığını açığa vurdurmuş tarzıdır. Ve işte işçi kendisinin zaruri olan geçim vasıtalarını elde etmek üzere bu canlı faaliyeti bir ücretli kişiye satar. Demek işçinin iş faaliyeti (iş hamaratlığı) yaşaya bilmesi için olan bir vasıtadan başka birşey değildir. İşçi yaşamak için çalışır. İşçinin kendisi için iş, hayatının, yaşamasının bir parçası değil, belki daha ziyade yaşamasının kurban edilişi, hayatının feda edi-

lişidir. İşçi için iş bir ücretli kişiye haraç mezar satışı bir mata'dır. İşte gene bunun içindir ki işçinin hamaratlığının ürünü (faaliyetinin mabesulü) dahi işçi için hamaratlığının amacı (faaliyetinin gayesi) değildir. İşçinin kendi kendisi için istihsal ettiği nesne, dokuduğu ipek değildir, kuyulardan çıkardığı altın değildir, yapısını yaptığı saray değildir. İşçinin kendisi için istihsal ettiği nesne, ücret dir. Ve ipek, altın, saray dediğin nesnelere, işçi için döner doluşur belli bir miktar geçim vasıtalarına, belki bir yün fanileye, bir mangırık bir akçeye ve bir izbe mahzen barınağına düşer. Ve on iki saat müddetle dokuyan, eğiren (iplik bükten), delen, tornalayan, yapıyapan, belbelliyen, çapaçalayan, taş yontan, yük taşıyan, ve ilh. işleri yapan işçi, bu on iki saatlik dokumacılığı, eğirciliği, deliciliği, tornacılığı veya duvarcılığı, çapa sallama ve taş yontmayı hayatının bir tezahürü, yaşayışının bir meydana çıkışı, yaşayışı, hayatı gibi görebilir ve sayabilir mi? Hayır, bütün bütüne tersine olarak, işçi için yaşayış (işçi hayatı), bu hamaratlığın, bu faaliyetin bittiği yerde başlar; yani masa başında, sofrada, kulübesinde, yatağında başlar. Tersine, on iki saat süren iş işçinin üzerinde hiçte bir dokuma, eğirme, delme, ve ilh. duygusu bırakmaz. Bir duygu, bir his bırakır, fakat bu duygu masa başına, kulübesine, yatağına gitmesi için işçiye elverişli olan nesneyi kazanmak duygusudur. Eğer ipekböceği kozaböceği hayatına geçtiği zaman kendisine paraca bir yardımcı olsun diye kozasını örse idi tas tamam ve mükemmel bir ücretçi (ecir) olurdu.

İş gücü daima bir *mata* (satım nesnesi) olmadı. İş daima ücretli iş, yani *hur iş* olmadı. Öküz nasıl gördüğü işin ürününi (mahsulünü) köylüye satmıyorsa, köle de kölelerin sahibine iş gücünü satmaz. Köle, iş gücü de birlikte olmak üzere, bir çırpıda sahibine satılır. Kölenin kendisi bir *mata*'dır ki bir mal sahibinin elinden öteki mal sahibinin eline geçer. Kölenin *bizzat kendisi* bir *mata*'dır, amma iş gücü (iş kuvveti) onun *kendi* *mata*sı değildir. *Serf* (toprakbend köylü) iş gücünün (iş kuvvetinin) ancak bir parçasını satar. Toprak sahibinden bir ücret alan serf değildir; belki toprağın sahibinedir ki serf (toprakbend köylü) bir haraç öder. Toprakbend toprağa ait, toprağın malıdır ve toprağın sahibi için bir

Getir temin eder. *Hur emekçi* ise, tersine, kendi kendisini gene kendisi satar, hem perakende olarak satar. Hur işçi hayatından 8, 10, 12, 15 saatini, her gelen gün için, en çok verene, ilk maddelere, iş aletlerine ve geçim vasıtalarına sahip olanlara, yani sermayecilere satar. Emekçi, amele ne bir mal sahibine ne bir toprağa ait değildir, belki günlük hayatından 8, 10, 12 ve 15 saati bunları satın alan kimseye ait olur. Emekçi, amele kendisini kiralyan sermayeciyi dilediği kadar sık sık bırakıp gider, ve sermayecide, işine geldiği kadar sık sık, ondan hiç bir kâr çıkarmadığını veya onda umduğu kârı bulamadığını görür görmez işçiye yol verir. Fakat bütün gelir kaynağı iş gücünün (iş kuvvetinin) satımından ibaret olan amele, yaşamaktan vaz geçmedikçe, *tükkel* (tek-mil) satın alıcılar sınıfını, yani sermayeci sınıfı bara-

kıp biryana gidemez. Amele, falan veya filan burjuvoya değil, burjuva sınıfına aittir (teker teker burjuvaların değil bütün burjuva sınıfının malıdır), ve orada adamını bulmak, yani bu burjuva sınıfı içinde bir satın alıcı bulmak ameleye düşer, işçinin boyununun borcudur.

Sermaye ile Ücretli İş arasındaki münasebetlerin daha içlerine ve ilerilerine işlemezden önce, şimdilik ücretin tayini, bellileşmesi için hesaba katılan münasebetleri kısaca açıp anlatıvereceğiz.

Ücret, görmüş olduğumuz gibi, belli bir *matam fiyat* i, yani iş gücünün *fiyet* i dir. Demek ki ücreti tayin eden, bellilendiren kanunlar bütün öteki *mataların fiyat*larını bellilendiren kanunların ta kendileridir. Şu halde önümüze çıkan mesele şudur: *Bir matanın fiyatı nasıl bellilesir, nasıl tayin olunur?*

Bir matam fiyatını tayin eden (bellileşdiren) nedir ?

Satın alıcılarla satıcılar arasındaki rekabet, yani, arz (sunuş) ile talep (dileyiş) arasındaki nisbetdir. Bir matam fiyatını bellileşdiren rekabet *üçüz* dür.

Aynı matam bir çok başka başka satıcılar sunar, arzeder. Aynı özlükde, aynı kalitede mataları en ucuz kim satarsa o öteki satıcıları söküb atacağından ve en büyük sürümü elde edeceğinden emindir. Demekki satıcılar mataların sürümü, pazar için karşılıklı olarak çarpışır. Bunlardan her biri satmak, elinden geldiği kadar çok satmak, ve elinden gelirse, öteki satıcıları bir yana atarak, yalnız kendisi satmak ister. Bunun için birisi ötekisinden daha ucuza satar. Bu yüzden, *satıcılar arasında bir rekabet* başlar, bu rekabet onlara sunulan (arz edilen) *mataların fiyatını alçaltır*.

Fakat *satın alıcılar arasında* dahi bir rekabet doğar ki, bu rekabet de bir yandan, sunulan (arz edilen) mataların fiyatını *yükseltir*.

En sonunda, *satıcılarla alıcılar arasında* da bir rekabet vardır ; çünkü birileri elden geldiği kadar ucuza satın almak ister, ötekileri elden geldiği kadar bahaya satmak ister. Bu alıcılarla satıcılar arasındaki rekabetin varımı, neticesi, yukarıda an-

dığımız rekabetin iki yanının takındığı tavra, aldığı vaziyete tâbidir ; yani rekabetin varımı, rekabetin satın alıcılar ordusu içinde mi, yoksa satıcılar ordusu içinde mi daha güçlü kuvvetli olacağına bakar. İndüstri (yani sanayi) yüz yüze gelen iki yığın orduyu savaşa girişdirir, ki bu iki ordu yığından da her birinin kendi safları içinde, kendi süleri, kendi askerleri arasında ayrıca bir dövüş alır yürür. Süleri, askerleri en az vurulan yığın ordusu, karşılarındaki düşman ordusunu yener, basım ordu üzerinde utku (zafer) kazanır.

Diyelimki pazarda 100 pamuk balya var ve o sırada ise 1.000 balyalık pamuk satın alıcılar blunuyor. Bu alış verişde, dileyiş (taleb) sunuşdan (arzdan) on defa daha büyüktür. Bu yüzden, satın alıcılar arasındaki rekabet (konkürans) pek güçlü kuvvetli olacaktır, çünkü alıcılardan her biri bir balya, ve elinden gelse bütün 100 balyayı da benimsemek ister. Bu misal geliş güzel ortaya atılmış bir faraziye, bir ipotез, bir tasarlama değildir. Ticaret tarihinde öyle kötü hasad (rekolte) devrelerinde yaşadık ki o sıralarda aralarında söz birliği eden bir kaç sermayeci yalnız 100 balya değil, tek mil acunun, tek mil dünyanın bütün pamuk stoklarını (kalmış yığınlarını) satın almanın yolunu aradı idi. Böyle alış veriş halinde, demekki, bir satın alıcı pamuk balyası başına nisbeten daha yüksek bir fiyat vererokden öteki satın alıcıyı pazardan söküb atmağa bakacaktır. Düşman ordusu askerlerinin kendi aralarında bütün bütüne yanan bir dövüşe girişmek üzere olduklarını

birdenbire görüveren pamuk satıcıları, böylece tek-
mil 100 balya pamuklarını mutlaka satacaklarına
güvenen pamuk satıcıları, karışlarındaki alıcı hasım-
ları pamuk fiyatını yükseltmek için birbirlerinin
gözünü oyar, birbirleriyle rekabete düşerlerken, bu
satıcılar da pamuk fiyatını düşürmek üzere birbir-
lorile saç saça baş başa olmakdan kendilerini
alıyorlar. İşte bakarsanız satıcılar ordusu içinde
ansızın bir barış havası esiverir. Satıcılar artık bir
tek adam gibidirler. Alıcılarla yüz yüze gelince,
filozofcasına bir aldırışsızlıkla kollarını kavuşturur-
lar ve eğer, satın almakda en çok acele edenler
kendilerine belli bir sınır çizmemiş bulunuyorlarsa,
satıcıların nazına ve ayak direyen isteklerine bir uc
bucak bilen ve tanyan beri gelsin.

Demekki, eğer bir matanın sunuluşu (arzi) o
matanın dileniliğinden (talebinden) daha zayıf, daha
cılız ise [sunulan nesne dilendiğinden azsa], satıcılar
arasında hiç bir veya hemen hemen hiç bir rekabet
yoktur. Alıcılar arasındaki rekabet ise, bu satıcılar
arasındaki rekabet eksildiği nisbetde artar. Netice :
Mataların az çok özenli, az çok mühim bir fiyatca
yükselişidir.

Bilincirki, bunun aksi [yukarıda dediğimiz olaganın
tersi] tersine olan neticesi [fiyatın yükselişi, fiyat
artışı] ile birlikte daha sık sık görülür. Sunuşun
(arzin) dileyişden (talebden) adam akıllı fazla oluşu
yüzünden : Satıcılar arasında umudsuzcasına ve
alabildiğine rekabet; satın alıcıların yokluğu yü-
zünden : Mataların alçak fiyatla satımı.

Fakat, hos dedikleri fiyat yükselişi, fiyatların
düşüşü ne demektir, yüksek fiyat, alçak fiyat ne
demeğe gelir ? Bir kum tanesi, bir mikroskopla ba-
kılınca, büyüktür ve bir kule bir dağla kıyas edilir,
karşılaştırılırsa küçüktür, ve eğer fiyat, sunuş (arz)
ile dileyiş (taleb) arasındaki nisbetle bellileşir (tayin
edilir) ise, sunuş ile dileyişin (arz ile talebin) nisbe-
tini ve münasebetini bellileşdiren, tayin eden nedir ?

İlk bölümde çıkan burjuvalardan birisine baş
vurub soralım. O bir ân bile tereddüde düşmeksizin,
tabki yeni bir İskenderi Kebir (Ulu İskender) gibi [*],
şu metafizik kör düğümü, bu gordiyüs'ün mabadet-
tabia düğümünü bir vuruşda kestib atacaktır. Bize,
eğer, diyecektir, satdığım mata bana 100 liraya mal
olduysa, ve eğer ben bu matanın satımından 110 lira
çıkarsam — bir yıl sonunda 100 lira 110 lira oldu
diyelim — bu uygurca (medeni çeşlebiyee), namuslu,
uygun bir kazançtır. Amma şayed 100 liralık mataa
karşılık 120, 130 lira elde edersem, o zaman bu
yüksek bir kazançtır ; ve eğer 200 frank çıkarsam,
bu müstesna, yitce bir kazanç olurdu. Şu halde bur-
juvanın kazancını ölçmeğe yarayan nedir ? Mataanın
istihsal harçları (istihsal masrafları). Eğer burjuva

[*] Bir koşuda birinci gelen şimdiki Bursa taraflarındaki
Friyya köylüsü Gordiüs'un, oğlu, koşa arabasını tanı evine
aramış etmişti. Arabanın koşum yerine öyle hünerli bir
düğüm stitmişdi ki onu kimse çözemiyordu. Bir kihanetin söy-
lediğine göre bu düğümün iki ucunu kim bulub çözerse, o Asya
fatihî olacaktır. Büyük İskender Asyayı fetih giderken düğümü
çözdü. İki ucunu epey uğraşkıdan sonra, olmayınca, kılıcını
kestib düğümü kesti atdı idi.

bu matana karşılık, istihsalî daha az bahalı olan bir mata tutarı elde ederse, zarar etmiştir. Eğer kendi matana karşılık, istihsalî daha çok bahalı olan bir mata tutarını elde ederse, kâr etmiştir. Ve kazancını bu alçalışını ya bu yükselişini hesablamak için, burjuva bir şeye bakar : Kendi matanın değiş tokuş değeri sıfırın, yani *istihsal masraflarının* altındadır, üstünde midir, ne nisbetde altındadır, ne nisbetde üstündedir?...

Fakat, sunuşla dileyiş (arz ile talep) arasındaki birbirini ardından gelen ve değişen nisbetlerin nasıl gâh *bir fiyat yükselişini* (hos), gâh bir alçalışı (bes) kıskırtarak, bazan yüksek fiyatları bazen ise alçak fiyatları ardından sürüklediğini görmüştük. Eğer, yetimsiz (kifayetsiz) bir sunuş (arz) veya ölçüsüzcesine çoğalan bir dileyiş (talep) yüzünden bir matanın fiyatı iyideniyeye yükselirse, başka herhangi bir matanın fiyatı bizzat o nisbette alçalır, çünkü bir matanın fiyatı ancak o matala değiş tokuş edilen öteki mataların kendisiyle olan nisbet ve münasebetlerini akçe olarak ifade eder. Meselâ, eğer, bir endaze ipekli kumaşın fiyatı 5 liradan 6 liraya çıkarılsa, akçenin (paranın) fiyatı ipek kumaşına nisbetle alçalır ve eski fiyatlarında kalan bütün öteki mataların fiyatı da, gene böylece ipekli kumaşa nisbetle alçalır. Aynı miktarda ipekli kumaş elde etmek için, karşılık olarak daha büyük bir miktar akçe (para) vermek gerekir. Bir matanın fiyatı artınca bundan çıkan mantıklı netice ne olur? sermayeler (kapitaller) yığın yığın çok kazançlı sanayi (indüs-

tri) kolu üzerine atılacaklar ve bu gözde sanayi alanına (sahasına) doğru sermayelerin göç etmeleri, bu sanayi alanında da her zamanki mutad kazançlar gelmeğe başladığı müddetçe, daha doğrusu bu sanayi alanı ürünlerinin (mahsullerinin) fiyatı istihsal - üstüne - istihsal yüzünden istihsal masraflarının altına düştüğü ana değin sürüb gider.

Tersine. Eğer bir matanın fiyatı istihsal harçlarının (masraflarının) altına düşerse sermayeler bu matanın istihsalinden kendilerini çekeceklerdir. Eğer bu mata istihsal eden sanayi (kolu) vaktüzamanı geçmiş olduğu için ortadan kalkacak bir sanayi değilse, o matanın istihsalî, yani sunuluş (arz), sermayelerin bu kaçışı yüzünden eksilmeğe başlar, ta ki o matanın sunuluşu (arzu) dilenişine (talebine) tıpatıp karşılık düşünceye değin; karşılık düştümü idi, netice olarak, matanın fiyatı yeniden ta istihsal harçlarının seviyesini buluncıyadek, yahut da sunuş (arz) dileyişin altına düşünceye değin, yani ta ki o matanın fiyatı istihsal harçlarının üstüne çıkıncıyadeğün yükselmeğe başlar, *çünkü bir matanın akor fiyatı daima o matanın istihsal harçlarının üstünde veya altında olur.*

Görüyoruz ki sermayeler boyuna göçer gider ve gene geri gelirler, bir sanayi alanından öteki sanayi alanına geçerler; yüksek fiyat pek güçlü kuvvetli bir göçmenliği kendine çeker ve alçak fiyat kendinden bir çok göçmenleri dışarıya atar.

Başka bir bakımdan gösterebilir ve ispat edebiliriz ki yalnız (sunuş) değil, fakat dileyiş (talep) de istihsal harçlarıyla bellileşir. Fakat buna girişmek bizi mevzuumuzdan pek iraklara sürüklerdi.

Şu anlattıklarımızla görmüş oluyoruz ki sunuş ve dileyişin (arz ve talebin) dalgalanışları bir matam fiyatını daima tekrar tekrar ve yeniden o matam istihsal harçlarına döndürür, irca ede. *Bir matam gerçek fiyatı hemen her zaman o matam istihsal harçlarının üstünde veya altındadır, amma fiyat yükselişi (hos) veya fiyat alçalışı (bes) karşılıklı olarak birbirlerini tamamlarlar*, o suretle ki, (muayyen) belli bir zaman devresi içinde, sanayiîin med ve ezirlerini top yekûn edersek, matalar birbirleriyle istihsal harçları ile mütenasip olarıktan değiş tokuş edilirler, yani mataların fiyatları istihsal harçları ile bellileşir.

Bu bellileşiş, fiyatın istihsal harçları vasıtasile bellileşişini (ekonomistlerin) iktisatçıların anlattıkları anlamda anlamamalıdır. İktisatçılar derler ki mataların *orta fiyatı* (vasatî fiyat) istihsal harçlarına müsavidir; ve bu *kahun* dur. Fiyat yükselişinin fiyat alçalışı ile ve alçalışın yükselişle taviz edilmesi, kapatılması gibi bir anarşik hareketi tesadüfün işi sayarlar. Böyle bir düşünceye kapıldıktan sonra, zaten başka iktisadıcılarda (ökonomistlerde) de görüldüğü gibi, fiyat dalgalanışlarını kanun ve istihsal masrafları ile fiyat bellilenişini bir tesadüfün işi saymak da bir o kadar haklı olabilir. Fakat yalnız ve yalnız bu dalgalanışlardır ki, daha yakından bakınca, en yaman yakıp yıkmaları ardından sürükler veya tıbbî zelzeleler gibi, burjuva cemiyetini ta temellerine kadar sarsarlar, yalnız dalgalanışlardır ki, şu-sule geldikçe, istihsal harçları vasıtasile fiyatları

bellileştirirler. Bu kargaşalığın topu birdendir ki burjuva düzeninin ta kendisidir. İşte bu sanayi anarşisi esasında, bu tekerlekimsî dönüp dolaşma hareketi içindedir ki rekabet adeta bir ekstravaganın garabetin, acayıplığın yerini bir başkasına tutturur; bir garabeti ötekisile taviz ve telâfi eder. Demek şunu görüyoruz: bir matam fiyatı o matam istihsal harçlarıyla bellileşir, o suretle ki *bir matam fiyatı istihsal harçlarının üstüne çıktığı zaman görülen yükseliş aneri, o matam fiyatı istihsal harçlarının altına düştüğü anerle taviz edilir*. Tabii, bu dediğimiz bir sanayiîin öne konulan bir tekmatarı için değil, belki yalnızca bütün sanayi kolu için doğrudur. Demek gene bu dediğimiz tek başına alınan bir sanayici için dahi değil, fakat yalnızca bütün sanayiciler sınıfı için doğrudur.

Fiyatın istihsal harçları ile bellileşmesi, bir matam istihsal için zarurî olan iş müddeti ile fiyatın bellileşmesi demektir. Çünkü istihsal harçları denilen mesmenin içinde şunlar vardır: 1° İlk maddeler ile âletler (in aşınması), yani sanayi ürünleri (mabusselleri) ki, bunların istihsal edilmeleri bir miktar zaman, iş harcamaş ile olur, ve binnetice bu ürünler her hangi bir miktar zamanı temsil ederler ve 2° Doğrudan doğruya iş ki bunun da ölçüsü ancak zamandır.

Fakat, bu genel olarak (alelumum) mataların fiyatını düzenlendiren aynı genel (umumî) kanunlar, tabiatile *ücretli, işin fiyatını dahi düzenlendirirler*.

İşin ücreti, sunuşla dileyiş (arz ile talep) arasındaki nisbetlere göre, iş gücünün satın alıcıları

olan kapitalistler (sermayeciler) ile iş gücünün satıcıları olan emekçiler arasındaki rekabetin aldığı biçime göre kâh alçala durur, kâh yükselir gider. Genel olarak mata fiyatlarının dalgalanışları ne işe üretin dalgalanışları da odur. *Fakat, bu dalgalanışların sınırları içinde: işin fiyatını belli eden şey istihsal harçları; bu mata, yani iş gücünü istihsal etmek için gereken (zaruri olan) iş müddetidir.*

İyi amma iş gücünün bizzat kendisinin istihsal harçları nelerdir?

Bu harçlar işçiyi işçi olarak muhafaza etmek için, emekçiyi bir emekçi yapmak için gereken harçlardır.

İşte bunun içindir ki, bir işle, meslek bilgiçliğini elde etmek için ne kadar az zaman isterse, işçinin istihsal harçları [iş gücünün yerine gelmesi için gereken masraflar] dahi o kadar az büyüklük olur ve o kadar daha ziyade o emekçinin işinin fiyatı, ücreti alçak olur. Hemen hiçbir çiraklık istemeyen endüstri (sanayi) kollarında, işçinin yalnız bulunmaması yeten sanayi kollarında, bir işçiye gereken istihsal harçları, hemen hemen sırf bu işçinin yaşaması, hem de çalışma kabiliyetini muhafaza ederekten yaşaması için gereken matalardan öteye geçmez. Bunun içindir ki böyle bir işçi işinin fiyatı, zaruri olan geçim vasıtalarının fiyatı ile bellileşir, tayin olunur.

Bununla birlikte, burada araya başka bir mülhaza, başka bir düşünce ve bakımda karışır. İstihsal harçlarını ve bu harçlara göre de ücretlerin (muh-

sullerin) fiyatını hesaplayan fabrikacı, iş aletlerinin aşınmasını da hesaba katar. Meselâ bir makine ona 1000 liraya mal olursa ve o bu makineyi on yılda aşınarak kullanırsa, fabrikacı, her yıl mata fiyatı üzerine 100 lira katar ki, böylelikle, on yıl sonunda aşınan makinenin yerine bir yenisini geçirebilsin. Basit iş gücünün istihsal harçları derken dahi üreme harçlarını tıbbi böyle anlamak gerektir; çünkü bu (döl yetiştirme) üreme harçları vasıtası ile ki işçi nevi üreyib türeyecek ve aşınan emekçilerin yerine yenileri gelecektir. Demek tıbbi makinenin aşınması gibi işçinin aşınması dahi hesaba katılır.

Demek ki basit iş gücünün istihsal harçları denildi mi, bu harçların içinde işçinin hem yaşama harçları hem de üreme harçları bulunur. Bu yaşama ve üreme harçlarının fiyatı hep birden ücret dediğimiz nesneyi meydana getirir. Böylece bellileşen ücrete: *ücret en - azı* (ücret asgarisi) denilir.

Bu en az ücret, tıbbi matalar fiyatının genel olarak (umumiyetle) istihsal harçları ile bellilenişi gibi, bu en az ücret denilen nesne de *tek başına alınan kişi için değil, nevi'* [bütün işçiler sınıfı] için vardır ve rol oynar. Milyonlarca işçiler vardır ki, yaşayabilmek ve üreyebilmek (döl yetiştirmek) için yetecek nesne ellerine geçmez; fakat *başdan başa bütün işçi sınıfının ücreti*, ücret inip çıkmalarının sınırları içinde, bu en aza (asgarîye) müsavidir.

Şimdi, değildi ki ücreti ve böylece bütün mataların fiyatını güden en genel (en umumi) kanun-

ları aydınlatlık, artık üzerinde konuştuğumuz nesne, yani mevzuumuz içinde daha ilerilere girebiliriz.

Kapital denilen sermayenin içinde ilk maddeler, iş aletleri ile her çeşid geçim vasıtaları bulunur ki, bunlar yeni ilk maddeler, yeni iş aletleri ile yeni geçim vasıtaları istihşal etmekte kullanılırlar. Bütün bu sermayenin içine giren, kapitali yapan parçalar için yaratıkları, için ürün (mahsul) leri, *birikmiş iş* dirler. Yeni bir istihşal yapmak için vasıtalığa yarar olan birikmiş iş, kapital, yani sermayedir.

Ökonomistler, iktisadecılar böyle konuşuyorlar.

Bir zenci köle ne dir? kara ırktan bir adamdır. Böyle bir izahın değeri, yukarıda söylediklerimizin değerinden ne artık ne eksiktir.

Bir zenci bir zencidir. Amma, bu zenci yalnız ve yalnız belli şartlar içinde bir köle olur. Bir pamuk eğiren makine bir pamuk eğiren makinedir. Amma, bu makine yalnız ve yalnız belli şartlar içinde *bir kapital, bir sermaye* olur. Bu şartların içinden koparılıp alındı mı idi, o makine artık sermaye, kapital değildir, tıpkı altının kendi kendisine para olmayışı veya şekerin şeker fiyatı olmayışı gibi.

İstihşal yaparlarken insanlar, yalnızca tabiat (Toga) üzerine değil, belki birbirleri üzerine de bir takım tesirler yaparlar. İnsanlar ancak belli bir tarzda emek birliği (kollaborasyon) yaparaktan ve hamaratlıklarını (faaliyetlerini) birbirleriyle değişik tokuş ederekden istihşal yaparlar. İnsanlar bir istihşal yapmak için birbirleriyle belli münasebetlere ve bağlılıklara girerler, ve ancak bu bağlılıkların ve bu sosyal içtimai

münasebetlerin çerçeve ve sınırları içindedir ki, insanların tabiat üzerine yaptıkları tesir ve amel, yani istihşal ortaya çıkıp yerleşir.

Bu sosyal (içtimai) bağlılıklar, istihşal edenlerin birbirleriyle olan bu sosyal münasebetleri, insanların hamaratlıklarını (faaliyetlerini) birbirleriyle değişik tokuş eder ve istihşalin topuna birden katışır, iştirak ederken içinde buldukları şartlar, pek tabii olarak, istihşal vasıtalarının özliğüne (vasfına) göre, bütün bütüne başka başka olacaktır. Yeni bir savaş aygıtı [yeni bir silâh], ateşli silâh bulununca, ordunun bütün iç kurumu (bütün iç teşkilâtı) zaruri olarak değişmişti; kişilerin, efradın bir orduyu teşkil ediş ve ordu olarak tesir ediş şartları biçim değiştirmiş, ve gene mahtelef orduların birbirleriyle olan münasebetleri de aynı böylece değişmişti.

İmdi demek ki, kişilerin istihşal ederken içinde buldukları şartlar, *sosyal istihşal şartları, maddi istihşal vasıtalarının, istihşal gücünün (istihşal kuvvetlerinin) bir değişikliğe uğraması ile değişir ve biçim değiştirirler. İstihşal münasebetlerinin topu birden, sosyal münasebetler denilen şeyi, yani cemiyeti, ve hele bahusus belli bir tarihiy inkişaf konagında bulunan bir cemiyeti, ayırt edici özliktü (özümeyyiz vasfı), karakteri belli bir cemiyeti teşkil ederler.*

Antika (kadim, eski) cemiyet, *derebeylik* cemiyeti, *burjuva* cemiyeti bu gibi istihşal münasebetleri toplarıdır, ki bu toplardan her biri aynı zamanda insanlık tarihi içinde hususi bir inkişaf konagını özliktendirir, vasıflandırır.

kapital in, sermayenin dahi temsil ettiği sosyal münasebetler vardır. Bunlar burjuva cemiyetinin *burjuva istihsal münasebet* leridir. Sermayeyi teşkil eden geçim vasıtaları, iş aletleri, ilk maddeler, bilinen ve öne konulan sosyal şartlar içinde, belli sosyal münasebetlere göre istihsal edilmiş ve biriktirilmiş değiller midir? Bu nesnelere yeni bir istihsal için bilinen ve öne konulan sosyal şartlar içinde, belli münasebetlere göre kullanılmazlar mı? Ve işte sırf bu belli sosyal özlük (içtimai vasıf) değil midir ki yeni istihsale yarayan ürünleri (mahsülleri) *kapital*, *sermaye* biçimine sokar!

Sermaye yalnız geçim vasıtalarından, iş aletlerinden ve ilk maddelerden ibaret, yalnız maddî ürünlerden ibaret değildir; aynı kertede *değiş dokuş değerlerinden* de ibarettir. Sermayeyi teşkil eden bütün ürünler *matalar* dır. Demek sermaye aynı zamanda sadece bir maddî ürünler tutarı ve yekünü değil, bir matalar tutarı, matalar mecmuu, yani bir *değiş dokuş değerleri*, *sosyal büyüklükler* (içtimai miktar ve kemiyetler) top yekünüdür de.

Biz ister yünün yerine pamuğu, buğdayın yerine pirinci geçirelim, ister şimendifer yerine buharlı gemiyi, vapuru getirelim. Sermaye ne ise o kalır; yeterli pamuk, pirinç, vapur — sermayenin maddesi — içinde aynı *değiş dokuş değeri* bulunsun, fiyat, içlerinde evvelce bulunduğu yünün, buğdayın, şimendiferin, aynı fiyatı olsun. Sermayenin kalına bir *değişiklik* gelmeksizin sermayenin maddesi *buyuna* *değişebilir*.

Fakat her ne kadar her sermaye bir matalar tutarı (emtia topu), yani bir *değiş dokuş değerleri mecmuu* ise de, her matalar tutarı, her *değiş dokuş değerleri mecmuu*, henüz sermaye değildir.

Her *değiş dokuş değeri* topu bir *değiş dokuş değeri*dir. Her *değiş dokuş değeri* bir *değiş dokuş değeri* topu mecmuudur. Meselâ, 1.000 lira değerinde olan bir ev 1.000 liralık bir *değiş dokuş değeri*dir. Bir kuruş değerinde olan bir kâğıd parçası, $\frac{100}{100}$ (yüzde yüz) bir kuruşluk bir *değiş dokuş değeri mecmuudur*. Başka matalarla *değiş dokuş edilebilir* olan ürün(mahsül)lere *matalar* denir, bu mataların *değiş dokuş edilebilir oldukları belli nisbete o mataların *değiş dokuş değeri* denir, yahud, bu nisbet akçe ile deyimlendirilir (ifade olunur) ise, o mataların *fiyeti* olur. Bu ürünlerin yığını, kitlesi, onların bir matalar oluşlarından, veya, bir *değiş dokuş değeri* teşkil ediyelerinden, yahud da belli bir *fiyet* de oluşlarından hiç bir şeyi *değişdirmez*. Bir ağaç ister ufak, ister büyük olsun, gene bir ağaç olarak kalır. Demiri ister miskalle, ister kentalle başka matalara *kaynak* olarak *değiş dokuş edelim*, bu demirin bir matalar, bir *değiş dokuş değeri* olmak vasıflarını, özelliklerini *değişdirmir* mi? Kitlesine, yığına göre bir mataların az veya çok değeri bulunur, daha yüksek veya daha alçak bir fiyatı olur.*

İyi amma, nasıl olurda bir matalar tutarı, bir *değiş dokuş değeri mecmuu* ve topu sermaye haline gelir?

Şöyle olur: Sermaye, başlı başına bir *sosyal güç*

TUSTAV

(ictimal kuvvet) olduğuna göre, yani *cemiyetin bir kısmının gücü* (kuvveti) olduğuna göre, *doğrudan doğruya, canlı iş gücü ile değiş dokuş* olur ve böylelikle kendi kendisini muhafaza eder ve çoğalır. Sermayenin zaruri bir ilk şartı, *iş kabiliyetinden, çalışma istidadından başka hiç bir şeye sahip olmayan bir sınıfın mevcut bulunmasıdır.*

Birikmiş işi sermaye haline geçiren, kapital biçimine sokan şey, birikmiş, geçmiş, maddeleşmiş için doğrudan doğruya iş, canlı iş üzerinde erk siltmesinden, hâkim olmasından başka bir şey değildir.

Sermayeyi vasıflandıran (özlükleniren) şey, onun yeni bir istihlal yapmak için canlı işe vasıtalık hizmetini gören birikmiş iş olması değildir, belki sermayenin (birikmiş işin) *değiş dokuş değerini muhafaza etmek ve çoğaltmak için, canlı işin, birikmiş işe vasıtalık hizmetini görmesidir.*

Sermayeci ile üretici (patronla işçi) arasında yapılan *değiş dokuşta neler olur biter, neler geçer?*

İşçi iş gücüne karşılık olarak geçim vasıtalarını alır, amma sermayeci, kendi geçim vasıtalarına karşılık olarak, işi, işçinin ürün verici (mahsûldar) hâmarathığını elde eder, bu iş böyle bir yaradıcı güdüdür ki, işçi onunla (iş ile) yalnız kendi tükettiği nesnelere yerine getirmekle kalmaz, belki *birikmiş işe onda önceden bulunan değerden daha büyük bir değer de verir.* İşçi sermayecide mevcut bulunan geçim vasıtalarından bir parçasını elde eder. Bu geçim vasıtaları işçinin nesine yarar? Doğrudan doğruya istihlakine (tüketmesine). Fakt ben

geçim vasıtalarını tükettim miydi, bu vasıtalar derhal benim için yok olurlar, meğerki bu geçim vasıtaları benim yaşamamı temin ettikleri müddetce ben bu müddeti yeni geçim vasıtaları istihlal etmekde, kendi işimle (tüketerek ortadan kaldıra durduğum değerlerin yerine) yeni değerler yaratmakta kullanmış olayım; amma işte tam da bu (asıl = soysal noble - edel) istihlal gücünü değilmidir ki, işçi, elde ettiği geçim vasıtalarına karşılık olarak, sermayeciye bırakır! Bu yüzden, bu güc içinin kendisi için yok olmuş bulunur.

Elimize bir misal alalım. Bir çiftlikci gündelikeisine günde 50 kuruş veriyor. Bu 50 kuruş için, gündelikeci çiftlikcinin tarlasında bütün gün çalışır ve ona böylece 1 lira temin eder. Çiftlikci yalnız gündelikeciye bırakacak olduğu değerlerin yerine geldiğini görmeye kalmaz, bu değerlerin iki kat olduğunu da görür. Bu çiftlikci gündelikeciye verdiği 50 kuruşu bereketli, doğurucu, ürün getirici (mahsûldar) bir surette kullanmıştır; o, toprak ürünlerini (yer mahsûllerini) iki kat bir değerde bitirten ve 50 kuruşu 1 liraya çevirten gündelikecinin işini ve gücünü bu 50 kuruşla satın almıştır. Tersine, gündelikeci netice ve tesirlerini (göreceği işleri) çiftlikciye bırakdığı kendi istihlal gücünün yerine 50 kuruş elde ederek bu 50 kuruşu az çok çabuklukla tükettiği geçim vasıtaları ile *değiş dokuş* eder. Demekki 50 kuruş iki suretle tüketildi (istihlak edildi), sermaye için *ürün verici* (mahsûldar) surette, çünkü 1 lira değer bir iş gücü ile *değiş dokuş* edildi; işçi için *ürün*

vermeyici surette, çünkü ebediyen ortadan kalkacak olan geçim vasıtaları ile değiş dokuş edildi, ki buradaki 50 kuruş kendi değerini ancak çiftlikci ile aynı değer dokuşu bir daha tekrarlayarakdan kendine temin edebilir. Demekki sermaye ücretli iş ister, ücretli iş sermaye ister : Her ikisi de birbirini farz ve kabul ederler. Sermaye ile ücretli iş birbirlerinin şartıdır ; karşılıklı olarak birbirlerini yaratırlar.

Bir pamuklu kumaş fabrikasının işçisi pamuklu kumaşdan başka bir şey istihsal etmez mi ? Hayır, işçi sermayeyide istihsal eder. İşçi böyle değerler istihsal eder ki bu değerler de, sıraları gelince, işçinin işine kumanda ederler, ta ki bu iş vasitasile işçi yeni yeni değerler yaratabilsin.

Sermaye ancak iş gücü ile değiş dokuş olarakdan, ancak ücretli işi yaratarakdan çoğala ve artabilir. Ücretli işçinin iş gücü ancak sermaye ile değiş dokuş olarakdan, sermayeyi büyültür, kölesi olduğu iktidarı, kuvveti güçlendirir, kuvvetlendirir. *Bu yüzden, sermayenin çoğalıp artışı proletarya nın yani emele sınıfının çoğalıp artışı demektir.*

Burjuvalarla burjuva ekonomistleri, demek ki, sermayecinin menfaati ile işçinin yararlığı ve menfaati aynıdır, demeye kalkıştırlar. Gerçi doğrudur ! Eğer işçiye sermayeci iş vermezse işçi mahvolur. Sermaye iş gücünü işletib soymazsa ortadan kalkar ; ve işletib soymak için de iş gücünü satın almalıdır. Ürün (mahsül) verici sermaye, istihsale yatırılmış sermaye ne kadar çoğalırsa, bu yüzden, sanayi o kadar daha çiçeklenip açılır, o kadar daha çok burjuvazi (ser-

mayeci sınıfı) zenginleşir, işler o kadar daha iyi ve yolumda gider, sermayeci o kadar daha çok işçiye ücretine gösterir ve işçi kendisini o kadar daha çok geleneğe atar.

Demek işçinin az çok su götürür bir durumda bulunabilmesi için gereken şart *ürünverici sermayenin (istihsal kapitalinin) elden geldiği kadar büyümesidir.*

Peki amma, *istihsal sermayesinin büyümesi ne demektir ?* istihsal sermayesinin büyümesi demek, birikmiş işin canlı iş üzerindeki üstünlüğünün ve hakimiyetinin büyümesi demektir, burjuvazi nin (sermayeci sınıfın) emekçi sınıf üzerindeki üstünlüğünün, hakimiyetinin büyümesi demektir. Ücretli iş kendisine hâkim ve üstün olan yabancı zenginliği, kendisine düşman olan gücü kuvveti, yani sermayeyi istihsal ettiği zaman, işçinin çalışma vasıtaları, yani ücretli işin geçim vasıtaları sermayeden işe doğru gıcısın geriye bir tepişle tepib gider, yalnız şu kadar ki bu giden nesne yeniden sermayenin bir parçası haline gelecek, sermayeye yeniden çabuk çabuk bir büyüme hareketi veren manivelle haline gelecektir.

Sermayenin menfaatlari işçilerin menfaatlerinin aynı ve tıkkısıdır, denildiği zaman bunun anlamı, *burjuvazi demek istediği şey, yalnız ve yalnız sermaye ile üretimi için bir tek ve aynı münasebetin iki görünümlü olduklarıdır. Tefeci ile batakcıya mal kapdınların birbirlerini karşılıklı olarak meydana getirip çıkarları gücü, sermaye ile ücretli iş de birbirlerinin menfaati neticesidirler.*

Ücretli işçi ücretli işçi olarak kaldıkça, onun mukadderatı ve çıkarı sermayeye tabidir. İşte sermayedarla işçinin menfaatlerindeki o denli övülen müstereklik budur.

Sermaye çoğalınca, ücretli işin yığını, iş kitlesi kocamanlaşır, ücretli işçilerin sayısı artar, bir sözle: sermayenin üstünlüğü, hâkimiyeti daha büyük bir kişiler yığını, ferdler kitlesi üzerine yayılır. Ve en uygun, en müsaid düşen hali farzedelim: istihsal sermayesi çoğalınca, iş dileyişi (talebi) artar. Demek iş gücünün fiyatı, ücret, yükselir.

Bir ev büyük veya küçük olabilir, ve onun çevresindeki evler küçük oldukça, o ev dahi, cemiyetce (sosyalman) bir evden istenen her şeyi verir, her dileği tatmin eder. Fakat küçük bir evin yanı başında bir saray yükselirse, bir de bakarsınız küçük ev kültübelik mertebesine kadar çöker gider. O zaman küçük evde kim oturursa, o bilir ki, müşkülpeşend (zor beyendi) olmağa hiç gelmez, yahud, kendisi ancak pek alçak gönüllü dilekler ve isteklerde bulunabilir. Ve medeniyetin (uygurluğun) akışı içinde, küçük ev canı istediği kadar büyüyebilir, eğer komşu saray da onun kadar çabuklukla veya hatta daha büyük nisbetlerle büyüyecek olursa, nisbeten küçük olan evde oturan kimse gittikçe kendisini daha çok rahatsız, boğnudsuz, dört duvar arasında sıkışık bulacaktır.

Ücretin duyulurcasına bir artış için istihsal sermayesinin çabuk çabuk çoğalması gerekdir. Istihsal sermayesinin çabuk çabuk büyümesi ardından zenginliğin, lüksün, sosyal (içtimai) ihtiyaç (bun) ve kıvınc

(zevk)lerin bir o kadar çabuklukla büyümesini sürdükler. Demek, işçinin kıvançları (haz ve zevkleri) sermaye sığınağı halde, onun elde ettiği sosyal tatminler içtimai olarak bu kıvançların yerine getirilmesi, amade için erişilmez olan sermayecinin artmış kıvançlarına bakarak, umumiyetle (genel olarak) cemiyetin mabûat konasına bakarak, eksilmiştir. İhtiyac (bun) ve kıvançlarımızın (zevklerimiz) kaynağı cemiyetin kendisidir; biz onları bizi tatmin eden, dileklerimizizi yerine getiren nesnelere ölçmeyiz. İhtiyac ve zevklerimizin mahiyet ve iş yüzleri sosyal (içtimai) olduğundan, bu ihtiyaç ve kıvançlar izafi, nisbi mahiyettedirler.

Demek ki, ücret genel olarak (umumiyetle) benim (iş gücüm) karşılık diye aldığım matalar kitlesi ile belirlenmez. Ücretin içinde bir çok başka-başka etkenler bulunur.

İşçilerin, her şeyden önce, kendi iş güçleri için elde ettikleri şey, belli bir akçe tutarıdır. Ücret bu akçenin fiyatla belli oluşundan başka bir suretle belirlenmez mi? Yalnız akçe fiyatla mı belirlenir?

XVI- yüzyılda, daha zengin ve işletilmesi daha kolay maden kuyuları bulunan Amerika'nın keşfi dolayısıyla Avrupada elden ele geçen altın ve gümüş miktarı. Bu yüzden, altın ile gümüşün değeri öteki mallara bakarak alçaldı. İşçiler iş güçlerine karşılık alarak gene aynı para diye basılmış akçe kitlesini elde ettiler. İş güçlerinin akçece (para olarak) fiyatı ve değeri o kaldı, ve bununla birlikte ücretleri de aynı miktarda para ile, işçiler, öteki

matalardan daha az bir tutar, daha az bir mecmu ve yekûn elde ediyorlardı. Bu sermayenin çoğalmasını kolaylaştıran çerâit ve ahvalden birisi, XVII. yüzyılda burjuvazinin hızlanması oldu.

Başka bir olan işi ele alalım. 1847 kışı içinde, en lüzumlu yiyecek ürünleri, buğday, et, teroyağı, peynir, v. s. fena bir rekolte dolayısıyla fiyateca haylıdan haylıya yükselmişdiler. İşçilerin iş güclerine karşılık olarak aynı akçe tutarını aldıklarını farz edelim. Bunların ücretleri alçalmamış mıdır? Elbet de alçalmıştır. Aynı akçe tutarı, aynı para topu ile pazara çıkan işçiler daha az ekmek, daha az et, v. s. elde ediyorlardı. İşçi ücretleri, hiç de akçenin değeri eksildiği için değil, belki geçim vasıtalarının değeri arttığı için alçalmıştı.

En sonunda gene tutalım ki, iş gücünün paraca fiyatı aynı kaldığı halde bütün ekim veya manifatura ürünleri (mahsûlleri), yeni makinelerin kullanılması yüzünden, daha uygun ve iyi bir mevsim dolayısıyla, alçalıyorlar. O zaman işçiler aynı akçe miktarına fiyatece karşılık olarak her çeşid matalardan daha çoğunu satın alabilirler. Demek ki işçilerin ücretleri, araf bu ücretlerin akçece değerleri değişmediği için artmıştır.

Demek ki, iş gücünün akçece fiyatı, yani itibari ücret gerçek ücretle, yani ücrete karşılık olarak işçiye gerçekden verilen matalar miktarı ile, bir düşmez. Demek ki, ücretin alçalışından veya yükselişinden bahsettiğimiz, konuştuğumuz zaman, yalnızca işin akçece fiyatını, yani yalnız itibari ücreti göz önünde tutmamalıyız.

Fakat, ne itibari ücret, yani işçinin kendisini sermayeciye satarak karşılığında aldığı akçe tutarı, ne gerçek ücret, yani işçinin bu akçe ile satın aldığı matalar miktarı, ücretin içinde bulunan nispet ve münasebetleri tüketmez. Ürette daha başka münasebetler de vardır. Ücret bir de her şeyden önce tanıya, sermayecinin kârı ile olan münasebetine göre bölünür : izafi, nisbi ücret budur.

Gerçek ücret öteki mataların fiyatlarına nisbetle iş gücünün fiyatını deyimlendirir, ifade eder ; izafi ücret, tersine, doğrudan doğruya işin yarattığı yeni değerden birikmiş işe, sermayeye düşen paya nisbetle işçinin aldığı payı gösterir.

Daha yukarıda (sahife 10) şöyle diyorduk : « demek ki her işçinin istihsal ettiği matedan aldığı bir pay düşürür. Ücret daha önceden mevcut bulunan bir matedan bir parçadır ki, sermayeci onunla belli bir miktar matedan verici (mahsûldar) iş gücü (istihsal edici iş gücü) satın alır. » Fakat bu ücreti, amele tarafından yapılmış ürünü sattığı fiyat içinde, sermayecinin, yenisinden bulması gerektir ; hem de sermayeci sattığı ürün fiyatı içinde bu ücreti o suretle bulmuş olmalıdır ki, gerçek ücretin kalde olarak, kendisine de yapmış olduğu istihsal harçlarından artık bir fazlalık, bir akçe kalabilsin. İşçinin istihsal ettiği matedan satın alması sermayeci için üç parçaya bölünür : birincisi, sermayecinin öne sürdüğü (peşin verdiği) ilk madde için fiyatı ile gene ileriye sürdüğü atetlerin, makinaların ve iş vasıtalarının aşınma payları, aşınmalarının giderilmesi ; ikincisi, öne sürdüğü üre-

tin yerine getirilmesi ; ve *üçüncüsâ*, artık ve fazlalık olan şey, sermayecinin kârıdır. Birinci parça ancak *daha önceden mevcut bulunan eski değerlerin* yerini tuttuğu halde, gerek ücretin yerine getirilmesi, gerekse sermayecinin fazlalık ve artık kârı, açıkça görüldüğü gibi, hesap sonunda, *işçinin işi ile yaratılmış* ve ilk maddelere katılmış olan *yeni değerden* ileri gelir. Ve işte biz dahi ücretle kârı, bunları topdan işçi ürününün payları olarak mukayese ettiğimiz zaman, *bu anlamda, bu manada* göz önünde bulundurabiliriz.

Gerçek ücret ister nasılsa öyle kalsın, ister hatta artsın, izafi ücret alçalmamazlık etmez. Meselâ diyelim ki, bütün geçim vasıtalarının fiyatı $\frac{2}{3}$ (üçde iki) nisbetinde alçalmış olduğu halde, gündelik ücret ancak üçte bir nisbetinde alçalmış olsun, yani, meselâ, 3 liradan 2 liraya düşsün. Burada işçi şimdiki iki lirası evelki 3 lira ile aldığından daha büyük bir miktarda mata satın alabildiği halde, yine ücreti sermayecinin kârına nisbetle eksilmiştir. Sermayecinin (meselâ fabrikacının) kârı bir lira artar, yani, işçiye ücret olarak verdiği daha az tutarda değiş tokuş değerlerine karşılık, işçinin evelkinden daha büyük miktarda değiş tokuş değeri istihsal etmesi gerekir. Sermayenin payı işin payına nisbetle çoğalmıştır. Sosyal (içtimai) zenginliğin sermaye ile iş arasında ilesdirilmesi daha da çok mitsavatsız bir hale gelmiştir. Sermayeci aynı sermaye ile daha büyük miktarda bir işe kumanda eder. Sermayeci sınıfının işçi sınıfı üzerindeki *güre* si gücü kudreti büyük, işçinin sosyal

durumu (içtimai vaziyeti) kötünün kötüsü olur, sermayenin durumundan daha aşağıya iner.

Fakat şu halde, ücretle kârın karşılıklı münaselet ve bağıntıları içinde, yükselişi veya alçalışı belirlenmem. İşin eden genel (umumi) kanun nedir? Ücretle kâr birbirleriyle tersine nisbetli (makûsen nisbetinde) dirlir. İşin payı, yani ücret ne kadar azalursa, sermayenin payı, yani kâr da tam o nisbetle yükselir, ve bunun tersi de (aksi dava dahi) doğrudur. Ücret ne kadar alçalırsa kâr o kadar yükselir, ücret ne kadar yükselirse kâr da o kadar azalır.

Belki de şöyle bir itiraz ortaya atılacaktır : Sermayeci kendi matalarını başka matalarla yararlı, *terfihli* bir değiş tokuş sayesinde, matanın daha büyük bir dilenilişi (talebi) sayesinde, veya yeni pazarların açılması dolayısıyla, yahud da eski pazarların istihsalatının birdenbire artması yüzünden, *bu nisbetlerle* temettü ve kâr yapabilir. ; şu halde sermayecinin kârı, gündeliğın, iş gücünün değiş tokuş değerinin yükseliş veya alçalışına tabi olmayarakdan *değiş tokuşta* öteki sermayecileri faka basdırdığı işin çoğalabilir ; yahud da kâr aynı suretle iş aletlerinin mükemmelleşmesi, tabiat güçlerinin yeni bir *buluşu*, v. s. sayesinde çoğalabilir. Doğru mu ?

Ek sözce, sözce, düşünmeğe böyle tersine yoldan başlamak dahi neticenin yine hep bir kapıya çıkması için göz için bebellidir. Ücret eksildiği için kâr artmış değildir, belki kâr arttığı için ücret azalmıştır. Sermayeci başkasının aynı miktardaki

işi ile daha büyük bir miktarda değiş tokuş değeri satın almış oluyor da yine işin ücretini daha bahalica ödemiyor ; yani noticede yine iş sermayeciye bıraktığı kazanca ve temettüie nisbetle daha az karşılığını almış, daha az ücret almış bulunuyor.

Bundan mada, unutmayalım ki mata fiatlarının dalgalanışları ne olursa olsun, bir matanın orta fiatı, yani öteki matalarla değiş tokuş edilişindeki nisbet, o matanın *istihsal harcları* ile bellileşir. Demekki, sermayeci sınıfının kendi içerisinde sermayecilerin birbirlerini karşılıklı olarak faka bastırmaları zaruri olarak denkleşecek, muvazenesini bulacaktır. Makinelerinin mükemmelleşmesi, istihsale yarar yeni tabiat güçlerinin kullanılması ise, bilinen ve öne konulmuş bir iş müddeti içinde, aynı miktarda iş ve sermaye ile, daha büyük bir ürünler (mahsuller) yığını yaratılmasına yer verir, ama daha büyük bir değiş tokuş değerleri yığını yaratılmasına, hiç de yer vermez. Eğer ben, eğirme makinesi sayesinde, bir saatte o makinenin leadından önceye bakarak iki kat çok iplik, meselâ elli libre yerine yüz libre iplik teslim edebilirsem, git gide benim elimde geçecek matalar ondan önce elli libreye karşılık olarak elimde geçen matalardan daha çok olamaz, çünkü istihsal harclarım yarı yarıya düşmüştür, yahut ta ben aynı istihsal harcları ile iki kat ürün (mahsul) teslim ediyordum.

Hasılı, ister bir memleketin, isterse baştan başa bütün acun (cihan) pazarının sermayeci sınıfı, yani burjuvazisi, kendi arasında istihsalin temiz kazancını (safi temettüünü) nasıl bir nisbete göre bölün-

şebilirse üleşdirsin, bu temiz kazancın (safi temettüünü) top tutarı, mecmu, yekûnû her defasında birikmiş işin, en sonunda gene, canlı işle, doğrudan doğruya işle çoğalmış olan tutarından başka bir şey değildir. Demekki bu top tutarın (bu mecmu yekûnûn) çoğalış nisbeti işin sermayeyi arttırış nisbetine göre, yani kârın ücret zararına çoğalış nisbetine göre olur.

Daima görüyoruz ki, hatta iş ile sermaye arasındaki münasebet sınırları içinde kalsak bile, sermayenin menfaatleri ile ücretli işin menfaatleri birbirleri ile taban tabana zıddır.

Sermayenin çabucak çoğalması demek kârın çabucak çoğalması demektir. Kârın çabucak artması ise ancak işin (iş gücünün) fiyatı, izafi ücret aynı çabuklukla eksilirse olur. Hatta gerçek ücret itibari ücretle, yani iş gücünün akçaca değeri ile birlikte yükseldiği halde bile, izafi ücret alçalabilir, yeter ki gerçek ücret ve itibari ücret kârı aynı nisbet içinde yükselmemiş olsun. Meselâ, eğer, işlerin yolunda gittiği çağlarda, ücret yüzde 5, ve kâr ise yüzde 30 yükselirse, nisbi ücret, izafi ücret *artmaz*, belki *eksilmiştir*.

Demek, eğer işçinin geliri sermayenin çabucak çoğalması ile birlikte artmıyorsa, aynı zamanda, işçiyi sermayeciden ayıran sosyal (içtimai) uçurum da genişler, sermayenin iş üzerindeki üstünlüğü ve istidarı, işin sermayeye karşı tabiliği de bu yüzden büyür.

Sermayenin çabucak çoğalmasında işçinin menfaati vardır, demek, yalnız ve yalnızca şunu söy-

lemek demektir: işçi ne kadar çabuklukla başkasının zenginliğini arttırsa, festival (ziyafet) sofrasından artacak kıymetler, işçinin toplıyacağı artıklarda o kadar daha cevherli olacaktır; o kadar daha çok işçi kullanılabilir, o kadar daha çok işçiler üretilir, sermayenin tabiiyeti altında o kadar daha çok köleler yığını çoğalacaktır.

Demek şunu göz önünde tutarak berkelettik:

İşçi sınıfı için hatta *en uygun durum* (en müsait vaziyet) yani, *sermayenin elden geldiği kadar çabucak çoğalması bile*, işçinin yaşayışında her ne gibi maddi düzeltmeler yaparsa yapsın, bu düzeltmeler ve bu durum işçinin menfaatları ile burjuvanın menfaatleri, sermayecinin menfaatleri arasındaki çatışmayı (zıddiyeti) ortadan kaldırmaz. *Kâr ile ücret*, önünde sonunda, *birbirile tersine nisbetli* (maksûsen mütenasib) dirlir.

Sermaye çabuk çabuk çoğaldığı zaman, ücret artabilir, amma sermayenin kârı ücrete nisbetle daha çabuk çoğalır; işçinin maddi durumu düzelmiştir, amma sosyal durumunun, içtimai vaziyetinin zararına düzelmiştir. İşçiyi sermayeciden ayıran sosyal (içtimai) uçurum genişlemiştir.

Uzun sözün kısası:

Denilirse ki, ücret için uygun şart sermayenin elden geldiği kadar çabuklukla çoğalmasıdır, bu sözden anlaşılacak şey yalnızca şudur: İşçi sınıfı kendisine düşman olan kudreti, kendisine kumanda eden yabancı zenginliği ne kadar çok artırır ve çoğaltırsa, işçinin burjuva zenginliğini arttırmak,

sermaye kudretini güçlendirmek ve kuvvetlendirmek için yeniden çalışmasına olverişli gelecek şartlar o kadar daha çok uygun düşeceklerdir, ve işçi sınıfı kendi dövüb biçim verdiği bu yaldızlı zincirlere sevine dursun, burjuvazi (sermayeci sınıf) kendisini bu zincirlerle ardına takıp sürükleyecektir.

İstihsal sermayesinin büyüğü ile *ücretin artışı* gerçekten burjuva ekonomistlerinin demek istedikleri kadar ayrılmazcasına birbirlerine bağlı mıdır? Onların lafda kalan lakırdılarına kulak asmamalıyız. Hatta onlar sermaye ne kadar çok yağlı ve şişman olursa, onun kölesi de o kadar çok yağlanır ve şişmanlar derlerse bile gene onlara inanmamalıyız. Burjuvazi pek mi pek bilgic ve açık gözdür; uçaklarının parlak giyinişiyle böbürlenen derebeyi-vari, sermayeci sınıfı da, imtiyazları paylaşacağı çok iyi bilir. Burjuvazinin yaşama şartları onu hesaplamaya, hesaplı davranmaya zorlar.

Şu halde bunu biraz daha yakından müteale etmeliyiz:

İstihsal sermayesinin çoğalışı ücretin üzerine ne tesir yapar?

Burjuva cemiyetinin istihsal sermayesi çoğaldığı zaman, bu demektir ki sermaye, kısaca, *daha genel* (daha umumî) bir iş birliğini elde eder. Sermayeciler sayıca ve saygı ve özenle artarlar. *Sermayecilerin çoğalması sermayeciler arasındaki rekabeti artırır*. Sermayelerin *gittikçe çoğalan özeni ve ehemmiyeti sanayi savaşı alanına daha devcesine iri sa-*

vaş-aygırları, harp aletleri ve silâhlarile birlikte daha gıman işci orduları dökülmesine elverişli olur.

Bir sermayecinin öteki sermayeciyi kökünden yolup atarak onun sermayesini ele geçirebilmesi ancak daha ucuza mal satması ile olur. Topu atmadan, iflâs etmeden ucuza satmak için, ucuza istihsal yapmak, yani elden geldiği kadar işin ürün vericiliğini (mahsuldarlığını) çoğaltmak gerektir. Fakat işin ürün vericiliği bilhassa işin *daha büyük bir bölüme* ile, *makine sisteminin* daha genel (daha umumî) olarak sanayia sokulması ve bir teviye mükemmelleştirilmesi ile artar. Aralarında işin bölündüğü işçiler ordusu ne kadar daha büyükse, makineler ne kadar daha devcesine bir nisbette sanayie sokulursa, istihsal harçları da o kadar daha eksilir, iş o kadar daha yemişverici (semereedar) olur. İşte iş bölümü ile makine sistemini arttırmak ve elden geldiği kadar büyük nisbetlerde iş bölümü ile makineleri işletmek (istismar etmek) için sermayeciler arasındaki genel (umumî) uğraşış ve müsabaka bundandır.

Fakat mademki sermayeci, daha büyük bir iş bölümü sayesinde, yeni makinelerin kullanılması ve mükemmelleştirilmesi sayesinde, tabiat güçlerini (tabii kuvvetleri) daha istifadeli bir surette ve daha büyük bir nisbette kullanış sayesinde, aynı iş tutarı veya aynı birikmiş iş tutarı ile rakiblerinden daha büyük tutarda ürünler, matalar yaratmanın yolunu buluyor; mademki, meselâ, rakiblerinin yarım endaze kumaş dokudukları aynı müddet içinde o, bütün bir endaze

ze kumaşı dokuyabiliyor, sermayeci bunun üzerine nasıl davranacaktır?

Sermayeci yine yarım endaze kumaşını evvelki fiyatına satadurabilirdi, amma bu onun rakiblerini yolub atmasının ve kendi sürümünü arttırmasının yolu olmazdı. Halbuki, onun istihsal genişleyip yayıldıkça, aynı suretle kendisinin sürüm ihtiyacı, mallarını satma lüzumu da genişler, daha kudretli, daha pahalı olarak kurduğu istihsal vasıtaları sermayeciye pek âlâ matanın daha ucuza satması için *elverir*, amma aynı güçlü istihsal vasıtaları aynı zamanda sermayeciyi *daha çok mata satmaya*, mataları için sonu gelmezcesine *daha büyük* bir pazar ele geçirmeğe *zorlar*. Demek ki sermayedarımız yarım endaze kumaşını, rakiblerinden daha ucuza satacaktır.

Fakat, her ne kadar başkalarına yarım endaze neye mal oluyorsa kendisine bir endaze ona mal olmuş ise de, sermayeci rakiblerinin yarım endazeyi sattıkları kadar ucuza bütün bir endazeyi satmayacaktır. Yoksa satarsa, hiç bir üstün temettüh (üstün kazanç) elde etmeyecek ve sattığına karşılık istihsal harçlarından başka bir şey eline geçmeyecektir. İş böyle olunca ise, sermayecinin daha büyük olan geliri daha yüksek bir sermayeyi işe sokmuş olmasından ileri gelecektir, yoksa sermayesine başkalarının kinden daha büyük bir verim verdirdiğinden ileri gelmeyecektir. Zaten, bu sermayeci matanın fiyatını yizde birkaç aşığına verse aradığı amacına erişir. *Daha alçak fiyatla satış yapmakla rakibleri-*

ni pazardan sökülüp atar, hiç olmazsa bu rakiblerin sürüm yerlerinden bir parçasını eline geçirir. En sonunda, şunu da unutmuyalım ki, akar fiat daima *istih-sal harclarının üstünde veya altındadır*, bu altında veya üstünde oluş, bir matam, senayie uygun düşen veya uygun düşmeyen bir mevsimde, satışa çıkarılmış olmasına göredir. Daha istifadeli yeni istih-sâl vasıtaları kullanan sermayecî, bir endaze kumaşın pazar fiyatı, aynı kumaşın ondan önceki istih-salinin bayağı harclarının üstünde veya altında oluşuna göre, matalarını, başka başka yüzdeler hesabı ile, gerçek istih-sâl harclarının yukarısında satacaktır.

Fakat sermayecimizin *îmtigazı* uzun sürmez, öteki rakib sermayeciler aynı makinaları, aynı iş bölümünü işletmelerine sokarlar, aynı mîkyasda veya hatta daha büyük mîkyasda sokarlar, ve bu işletmelerin düzetilişi ta o ana değin genelleşir (umumileşir) ki, o anda kumaşın fiatı yalnız eski istih-sal harclarının aşağısına değil, belki yeni harcların da aşağısına düşer.

Demek o zaman sermayeciler, yeni istih-sal sanayie sokulmazdan önce ne durumda, ne vaziyette idiseler, şimdi gene birbirlerine karşı o vaziyette, o durumda bulunuyorlardır, ve eğer, bu vasıtalarla, iki kat ürünü aynı fiyete verebiliyorlarsa, şimdi artık iki kat ürünlerini eski fiyatın da *aşağısında* vermeğe zorlanırlar. Bu yeni istih-sal vasıtaları bir kere yerleşdilermi idi, aynı oyun yeniden başlar: daha büyük iş bölümü, daha çok makine sistemi ve makinecilik; daha büyük mîkyasda iş

bölümü ile makinelerin kullanılışı; ve rekabet, gene bakarsanız, bu neticeye karşı aynı evelki aksülameli kıskırtır.

Böylece istih-sal tarzının, istih-sal vasıtalarının nasıl bir teviye alt üst olduğunu, devrim devrim üstüne geçirdiğini görüyoruz; nasıl *iş bölümü peşinden zarurî olarak daha büyük bir iş bölümünü sürükler, makineciliğin kullanılışı ardından daha büyük bir makinecilik kullanışını getirir, büyük mîkyasda iş nasıl daha büyük mîkyasda bir işi peşinden sürükleyip getirir, bunları da görüyoruz.*

İşte, burjuva istih-salini bir teviye eski yoluundan dışarıya fırlatıp atan, ve sermayeyi boyuna iş-istih-sal güçlerini gerginleştirmeye zorlayan kanun budur; *ve bir kere de* bu istih-sal güçlerini gerginleştirdi mi idi, bu kanun, burjuva istih-salini durmak dinlenmek nedir bilmezleştirebilir ve istih-salin kulağına boyuna şunu fısıldar durur: yürü! bire yürü!

Bu kanun, ticaret devirlerinin inib çıkma sınırları içinde, *bir matam fiyatını* zarurî olarak *istih-sal harclarına müsavî* bir seviyede tutan kanundan başka bir şey değildir.

Bir sermayecinin iş dövüşüne giriştiği istih-sal vasıtaları ne kadar yaman ve yüce olurlarsa olsunlar, rekabet bu istih-sal vasıtalarını genelleştirecek (umumileştirecek) dir, ve genelleştirir genelleştirmez de, sermayesinin daha büyük verimli oluşunun biricik yararlığı (yegâne faydası), ondan öncekinden on, yirmi, yüz kat daha artık ve daha çok ürünü (mabsulü) *aynı fiyata* (bir kat fiyatına) teslim etme-

nin sermayeci için gerek olmasıdır. Fakat şimdi sermayecinin eskisinden belki bin kat daha çok sürüm yapması gerektir, ta ki daha aşağıya düşmüş satım fiyatını sürümlendirilen daha büyük ürün kitlesi kapata ve taviz, telafi edebilsin, çünkü daha koskoca yığınlarla (kitle halinde bir) satış şimdi zurruridir, hem de yalnız bir yararlık (bir fayda) kazanmak için değil, belki bizzat istihsal aletleri, görmüş olduğumuz gibi, git gide daha pahalılaştığından - istihsal harelarını kapatmak için de zurruridir; hem bu yığınlarla satış yalnız bu sermayeci için değil, fakat rakibleri için de bir can pazarlığı, hayati bir mese'le olduğundan, eski dövüş *bu sıra icadedilen istihsal vasıtaları daha yemişverici olduğu nisbetde daha yavuz bir yamanlıkla pallak verir. Derken, iş bölümü ile makinelerin kullanılması ucuz bacaksızcasına bir yayılımla inkişaf eder durur.*

Demek ki kullanılan istihsal vasıtalarının iktidarı ne olursa olsun, rekabet, bu altın yumarthyın iktidarın yumurtalarını aşırmağa bakar, bunun için de matam fiyatını istihsal harelarına doğru indirir, böylece aynı akçe tutarına karşılık gittikçe daha büyük ürün yığınları teslim etmeği, ucuza istihsal yapmağı bir kanun, hem de yeni vesaıt aynı mikdar işle daha çok istihsal ettiği nisbetde, dediği dedik olan bir kanun yüksekliğine çıkarır. Demek böylece, sermayeci, uğraşa uğraşa, aynı iş müddeti için de daha çok ürün sunmaktan, bir sözle, *sermayesinin daha güç verim şartlarından* başka hiç bir şey kazanmaz. Bu yüzden, istihsal harelari kanunu ile rekabet sermayeciyi bir teviye ardından kovsadiğundan, ve rakiblerine karşı her bilemediği sifah

kendi aleyhine çevrildiğinden, sermayeci yorulmak nedir bilmeksizin, eskilerinin yerine, yeni makine-lerle yeni iş bölümü yordamları sokarakdan, boyuna rakabetin üstesinden gelmeğe çabalar, ve hiç işkilsiz, bu yenilikler daha bahalıya oturur, amma patron, rakabetin yenilerini de tavsatmasını beklemeksizin, onlarla ucuz ucuz istihsal yapar.

Şimdi *başdan başa acun (cihan) pazarı üzerinde* dövtünen şu ateşli çırpınmayı göz önüne getirelim, hemen, sermaye çoğalışının, birikişinin ve derlenişinin (temerküzünün) nasıl gittikçe daha segirtici bir aralık vermek nedir bilmex iş bölümü varımına vardığını ve hergün nasıl daha devcesine büyük bir mikyasda, eskilerini mükemmelleştirerek yeni yeni makineler kullandığını anlayıveririz.

Peki, istihsal sermayesinin çoğalışından ayrılmaz olan bu olan bitenlerin ve bu şartların, ücretin bellileşmesi üzerine yaptıkları tesirler nelerdir ?

İşin daha büyük bir bölümü, bir işcinin 5, 10, 20 kişilik iş yapmasına elverir; demek iş bölümü, artıkdca, işeller arasındaki rakabeti 5, 10, 20 kat daha büyük kılar. İşciler şimdi yalnız kendilerini birbirlerinden daha ucuza satarakdan aralarında rakabet yapmakla kalmazlar; bir tek işcinin 5, 10, 20 kişilik işi başarması yüzünden de rakabete düşerler, ve sermaye tarafından sokulan ve daima daha çok kuvvatlenen iş bölümüdür ki işcileri bu çeşid rekabette bulunmağa zorlar.

Demek iş daha az sevimli, daha çok tiksindirici oldukça, rekabet artar ve ücret eksilir. İşci kâh

daha çok saat işlemek, kâh aynı saat içinde daha çok iş sunmak yolları ile, daha çok çalışarakdan, üretiminin kitlesini olduğu gibi tutmağa, muhafazaya uğraşır. Demek yoksulluğun yumruğu ile itilen işçi, iş bölümünün uğursuz tesirlerini arttırır ha arttırır. Bunun varımı şudur ki, *işçi ne kadar çok işlerse, o kadar az ücret alır*, ve bunun has hayağı sebebi şudur ki, işçi iş arkadaşlarıyla rekabete düşüdükçe, bu arkadaşlar kendilerini onun kenisinden daha kötü şartlarla satarlar ve, çünkü en sonunda *işçi yine kendi kendisile rekabete düşmüşdür, kendi kendisile, çünkü her işçi, işçi sınıfının bir üyesi (âzası) dir.*

Makinizm denilen makineler sistemi, becerikli işçileri yolub yerlerine beceriksiz işçileri geçirerekden, erkeklerin yerine kadınları, erişkin (kâhil) lerin yerine çocukları getirerekden aynı tesirleri daha da büyük bir mikyasa hasıl eder; nereye yeni bir makine sistemi sokulursa, orada işçileri kaldıran üstüne yığına atarakdan, ve yerine daha iyi verimli bir makine sisteminin geçdiği, inkışaf ettiği, mükemmellediği her yerde, işçileri demet demet işletmeden kapı dışarı ederekden gelişen makinizm aynı tesirleri daha büyük mikyaslarda hasıl eder. Yukarıda, çabuk elden, sanayiciler arasındaki savaşın taslağını yapmışdık; *bu savaşdaki özlük şudur ki, bu savaşlar işçi ordusunu iş başına toplamaktan ziyade işden çıkarmak (terhis etmek) ile kazanılır. Generaller, yani sermayeciler, kim daha çok sanayi askerine (endüstri çerisine) izin verecek diye rekabete düşerler.*

Doğrusu, ekonomistler (iktisadecılar) bize maki-

nelerin artık kıldığı işçilerin yeni çalışma ve meşgul olma kolları bulduklarını hikâye ederler.

Doğrudan doğruya açıkca söyleyemezler ki, işden çıkarılan aynı işçiler yeni iş kollarında işleyecek iş bulacaklardır. Olan bitenler bu yalana karşı pek yaman ulurlar. Doğrusunu söylesek, ekonomistler yalnız şunu açıkca söylerler: *işçi sınıfının öteki kısımları için, meselâ, sanayi koluna girmek üzere bulunan genç döllere için, yeni çalışma vasıtaları kendini gösterecektir.* Tabii, bu, sokağa atılan işçiler için büyük bir avunma ve tatmin değil mi ya. Sermayeci bayların işletip soyacakları taze et hiç eksik olmayacak, ölümlerinin gömülmesi ölümlerin kendilerine bırakılacaktır. Bu öyle bir avunç (bir teselli) ki burjuvalar onu, hem kendi kendilerine, hem işçilere verirler. Eğer, bütün ücretçiler sınıfı makinizm tarafından yok edilseydi, sermaye için öne korkunç şey olurdu ki, gündelik iş olmayınca, sermaye de sermaye olmaktan çıkar!

Fakat tutalım ki, makinizm tarafından doğrudan doğruya işden kovulan işçiler ile yer gözetleyen bütün yeni döl kısmı, *yeni bir çalışma buluyorlar.* İnanırmı ki, bu yeni işde, bitirdikleri işden aldıkları ücret kadar gündelik bulunacaktır? *Böyle bir iş bütün ekonomi kanunlarıyla bir tezaad olurdu.* Modern sanayinin, acri endüstrinin nasıl daima daha karışık, daha yüksek bir çalışmanın yerine, daha basit, daha aşağı bir çalışmayı geçirmeğe özendiğini gördükdü.

Makinizm (makineler) ce bir sanayi kolu dışına

fırlatılıb atılmış bir amele yığını, başka bir kolda, daha kötü ücret, daha aşağı bir fiyat ile olmakdan başka türlü nasıl sığınib iş bulabilir?

Bizzat makinizm imalâtında (makinelere yapmakda) çalışan işçiler bir istisna gibi anılır. Sanayi daha çok makine sistemi istedi ve tüketti mi idi, denilir, makinelerin sayısı, dolayısıyla makinelerin yapıldığı (imalâtı), demek böylelikle de makineler yapmakda çalışan işçilerin sayısı zaruri olarak artacaktır, ve bu sanayi kolunda kullanılan işçiler becerikli, ve hatta hatta işbilir (mütahassıs) işçilerdir.

Ondan önce yalnız yarı yarıya doğru olan bu açık düşündürücü söz, bu teyid, 1840 danberi bütün değerli görüşlerini bildirdi, çünkü gittikçe daha genel (umumi) olarak, makineler pamuk eğirmekte ne kadar kullanılırsa, makine yapmakda da o kadar kullanılır oldu, ve makine fabrikalarında işletilen işçiler, fevkalâde mükemmelleştirilmiş makineler karşısında artık bütün bütüne güdük (rüdımanter) makineler rolünü ancak oynayabiliyorlar.

Fakat makine tarafından kovulan bir adamın yerine, fabrika belki üç çocukla bir kadını çalıştırmıyor mu! Halbuki, bir adamın tereti üç çocukla bir kadına yetmemeli miydi? Ücret enazı irkin bakımına, tutumuna ve üremesine yetmeyecek miydi? Şu halde şu burjuvalara pek candan gelen bu deyiş tarzı neyi isbat eder? Bundan başka hiç bir şeyi: *bir tek işçi ailesini yaşatmak için eskisinden dört kat fazla işçi varlığı sınırlanıp gidiyor.*

Dediklerimizi kısaltalım: *istihsal yapan sermaye*

ne kadar çoğalursa, iş bölümü ile makinizmin kullanılışı o kadar çok yayılır, rekabet işçiler arasında o kadar daha çok yer tutar ve işçi gündelikleri o kadar daha çok daralır.

Şunu da sözüme katmış olalım ki, işçi sınıfı cemiyetin yukarı tabakalarından (üst katlarından) da kendisine üye (âza) toplar. İşçi sınıfı içine, amelelerin yanbaşıında ellerini kaldırmakdan daha acele yapacak hiçbir işi olmayan, bir yığın küçük sanayicilerle küçük iradecılar akın eder. İşte böylece iş dilemek için yukarıya kalkan ellerin ormanı gittikçe daha sıklaşır ve sıklaşan eller ise gittikçe daha çok cılızlaşırlar.

Şurası besbellidir ki, ilk şartlarından birisi daima daha büyük bir mikyasa da istihsal etmek, yani hiç de ufarak değil kocaman bir sanayici olmak, olan bir savaşa küçük sanayici dayanamaz.

Sermayelerin yığını ve sayısı arttıkça sermaye menfaatinin (sermayeden gelecek kazanım) eksildiği, sermayenin çoğaldığı, ve buytızden küçük iradecının artık kendi iradı ile yaşayamadığı, bu yüzden sanayi üzerine kendisini atması gerektiği, yani küçük sanayicilerin ve bu suretle de proletarya namzedlerinin saflarının kabardıkça kabardığı, ve ilh... bütün bunları daha geniş anlatmaya hacet yoktur.

Uzun sözün kısası, sermayeciler daha yukarıda çizdiğimiz hareketle daha önceden mevcut bulunan devresine büyük istihsal vasıtalarını daha büyük bir mikyasa işletmeğe zorlandıkça, ve bu amaçla bütün kredi zembereklerini harekete geçirdikçe, sanayi zelzeleleri gittikçe daha sıklaşır; bu zelzeleler

sırasında ticaret acunu ancak zenginliğin, ürünlerin ve hatta istihsal güçlerinin bir parçasını Cehennem tanrılarına kurban ederekden tutunabilir. Bir sözle, *kriz*ler, *buhran*lar artar. Buhranlar gid gide daha sıklaşır, gittikçe daha yamanlaşırlar çünkü ürünler yığılı ve bu yüzden de geniş pazar ihtiyacı çoğaldıkça, eihan pazarı her gün biraz daha, daima daha ziyade darlaşır ve yemişleri derlenecek (istismar edilecek: işletilip soyulacak) pazar gittikçe azalır, zira bir önceki her buhran o zamana gelinceyedek fetedilmeden kalmış, yahud ticaretee henüz üstünkörü istismar edilmiş olan bir pazarı acun ticaretine, eihan alış verişine boyun eğdirir. Bununla birlikte sermaye yalnız ve yalnız iş ile yaşamaz. Aynı zamanda hem seçme ve yüce hem de barbar bir Efendi, bir Is olan sermaye, mezarı içine kölelerinin kadavralarını (ötlülerini), buhranlar içinde boğulub giden başdan başa işçi katomlarını (yüzer yüzer boğazlanmış işçileri) ardından sürükler. Böylece, görüyoruz ki, *sermaye çabuk çabuk çoğaldığı vakit, işçiler arasındaki rekabet sonsuzcaştına daha bir çabuklukla çoğalır, bu demektir ki, işçi sınıfı için çalışma vasıtaları, geçim vasıtaları daha büyük bir nisbetde eksilir, ve bununla birlikde, sermayenin çabucak büyümesi gündelikci iş için gene en uygun şarttır.*

BROŞÜRDE GEÇEN SÖZLERİN KARŞILIKLARINDAN

DOKTRİN (akıyde, mezheb): Tutdurulmuş sosyal (ictimai) bir yol üzerindeki düşünce ve inançların topu birden.

İDEOLOJİ (fikiriyat): Düşünceler ilmi.

MATERYALİZM (maddecilik): Varlığın özü maddedir; Ruh maddenin deyişmiş bir kılığından başka bir şey değildir diyen doktrin.

MADDE: Elle tutulur, gözle görülür, ölçülür tartılır olan varlık, nesne.

MADDİ: Maddeden ötürü.

DİNAMİZM: Her varlık ve her nesne kımıldar, akar, değişir; hiç bir nesne durmaz, olduğu gibi kalmaz diyen doktrin.

İNSAN (adam): İşini bir aletle, bir aygıdla ve planla yapan cemiyet hayvanı, sosyal canlı varlık.

CEMİYET (sosyete): İnsan-

ların iş bağları ile birbirlerine bağlı buldukları, aynı derli topluluk kanunları ile birlikde yaşadıkları ortaklık, *en geniş küme*.

SOSYAL (İctimai): Cemiyetten ötürü (Cemiyet, bir de Kurum, Teşkilât anlamına gelir: «Amele Cemiyeti» gibi)

SINIF (Klas): Bir cemiyet içinde, görülen iş göre, *durumları* ve *gararlıkları* (vaziyet ve menfaatleri) bir olan ikinci kerte de insan bölümleri: Sermayeci sınıfı, işçi sınıfı gibi.

ÖKONOMİ POLİTİK (siyasal iktisadiyat): Bir cemiyet içinde insanlar maddi geçim nesneleri ile yaşarlar. Bu nesnelere elde etmek (İstihsal), deyiş tokuş etmek (Mübade) ve ileştirmek (Tevzi) bir düzüm şartlara ve biçimlere göre olur. Bu şartların ve biçimlerin sebebe ve kanunlarını bildiren ilime *ökonomi politik* denilir.

TEKNİK : Bir cemiyette kullanılan bütün iş aletleri, çalışma aygıtları (makinalar, vs.)

[Bir ilimdeki bir sanattaki çalışma yordamlarına da teknik denir]

İLK MADDE (mevaddı iptidaiye) : Bir ürün — bir mahsül yaratmak için (Alet ve İşle) işlenilen ve daha önceden ayrıca işlenmiş olan nesne.

HAM MADDE : Hiç insan işi değmemiş nesne.

ÜRÜN (mahsül) : İnsana yarar olsun diye elde edilmiş nesne.

MATAH (mata) : Pazar ürünü. Yapının [kendi harcaması için değil, satmak için yarattığı nesne, satılık ürün.

İŞ GÜCÜ (iş kuvveti) : Çalışmağa amak bir [adamın sinirinde, kanında, etinde bulunan güc = kuvet, güçre = enerjî].

İŞ (şây) : İş gücünün insana yararına kullanılması, çalışması.

DEĞER (kıymet) : İşin kendisi ve ya yarattığı. İki çeşid değeri vardır : 1 : *kullanış değeri* : bir matanın işe yarattığı (faydalılığı) : 2 : *Değiş tokuş değeri* : matalar değişirken,

içlerindeki işe göre belli olan nispet.. Asıl değer budur.

FİYET : Bir matanın değerine karşılık olarak pazarda verilen ve *dileğiyle sonuşa* (arz ile talebe) göre belli olan akça tutarı.

ÜCRET (gündelik) : [İşin deyil] iş gücünün, [değeri değil] fiyatı.

1 — *İtibari ücret* : İş gücüne karşılık verilen akça tutarı (İşçinin aldığı para). [Buna *nakal ücret* — akçaca *gündelik* dahi denilebilir.]

2 — *Gerçek ücret* : İtibari ücret (akçaca gündelik) ile satın alınabilen *geçim nesnelere*. [İşçiye akça yerine bu nesnelere, para yerine mata verilirse, buna aynı ücret = nesnece *gündelik* denir].

3 — *İzafi ücret* : Sermayecinin *kazancına* bakarak işçinin aldığı gündelik (Kâra nispetle ücret) : *nisbi gündelik*.

ARTIK - DEĞER (zait - kıymet) : İşin yarattığı değer toptandan iş gücünün değeri çıkarıldıktan sonra kalan ve sermayeciye geçen fazla değer.

KÂR (kazanç) : Artık değerden sermayeciye düşen payın akçaca tutarı.

RANT veya **İYRAD** : Artık değerden sermayeci olmayan mülk (para, toprak, vs.) sahiplerine geçen pay.

SERMAYE (kapital = başmaya) : Yeni artık - değerler yaratılmakda kullanılan eskiden birikmiş değerler tutarı. [Akçacak (kâr) getiren Akça (para)].

SERMAYEDARLIK (kapitalizm) : Özü *har* iş gücünün alınıp satılması ve sermayenin artık - değer aşırması üzerine kurulmuş bir cemiyet biçimi.

SERMAYECİ (kapitalist = başmayacı) : (Burjuaz = Patron) : İş gücünü satın alarak işleyen ve ondan artık - değer çıkartan [senayeci] ve bu artık - değeri gerçekleştiren yani satın alacak kılığına çeviren [tüccar] kişi.

Burjuvazi : sermayeci sınıf. **İŞÇİ** (proleter = emeğe = emekçi) : Geçmiş için iş gücünü

kendisi satan ve aldığı gündeliklikte yaşayıp üreyen har, serbest kişi.

Proletarya : işçi sınıfı (emekçilik).

MARKSİZM : Karl Marks ile Friedrich Engels'ce XIX c. yüzyılın ortalarındanberi kurulmuş *İtmi Sosyalizm* mezhebi, proletarya doktrini. Bu doktrine göre bir Cemiyet içinde olan biten düşünce, duygu huy, teşkilat ve siyasetler o cemiyetin sınıflarına göre; sınıfları da o cemiyetin ekonomisine göre (*Determinizm ekonomik*) bellileşir ve bütün bu olan bitenlerin topu birden cemiyetli yaratır. Cemiyet durmaz akar : Tarihi yapar ; tarihin aldığı belli eden cemiyetin ekonomisi, tarihin maddesi sayılır : onun için marksizmin bir adı da (*Tarihi materyalizm* : Matèrialisme historique) dir.